

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneligi, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: V

Ankara, 4 Nisan, 1929

Sayı: 123

Musahabe

“Mimar Sinan,, İhtifalleri Münasebetile

Bu hafta martın otuzbirinci pazar günü, koca Mimar Sinan'ın vefatının 341 inci yıl dönümüne tesadüf ediyordu. Bu vesile ile Edirne'de, Kırklarelinde, Tekirdağ'da, Lüleburgazda ihtifaller yapıldığını, konferanslar verildiğini, hatta Tekirdağ'da ve Lüleburgazda en güzel caddelerden birinin «Sinan Caddesi» diye atlandırıldığını gazeteler yazdı.

Trakya Türklerinin millî san'at-kâr hakkında gösterdikleri hürmet ve takdire karşı mütehassis olmamak kabil değildir. Filhakika koca Sinan, eski Osmanlı imparatorluğunun hemen her sahasını, feyyaz dehasının yarattığı yüzlerce eserlerle donatmıştır; lâkin bu eserlerin en kıymetlisi «Edirne»deki «Selimiye» değil midir? «Edirne»nin «Türk» olduğunu ve her şeye rağmen Türk kalacağını anlatan bu abideyi yaratan san'at-kâr böyle bin bir ihtifale lâyıktır! insanlığın uzun asırlardan beri yer yüzünde yarattığı mahdut mimarî şaheserlerinden biri olan bu eser, Türk milletinin medeniyet ve san'at sahasındaki yüksek kabiliyetine yıkılmaz bir delildir.

İki sene evvel Türkmimarisi ve bilhassa Türk camileri hakkında tetkikatta bulunan bir Fransız mütehassısı, «Sinan»ın Türk san'atı tarihindeki büyük rolünü pek iyi göstermişti: «Sinan»ın san'at telâkkileriyle garp ronesansına hâkim olan telâkkiler arasında pek sarıh münasebetler vardır. «Sinan» Bizans'ın «orta kurun» devri san'atını ihmal ederek, «Ayasofya»'yı «ilk kurun» dehasının bir eseri gibi telâkki etti. Ondan evvel Bayazıt camiini yapan «Mimar Kemaleddin» de aynı yola girmişti; fakat bu telâkki «Sinan»ın eserleriyle kemal mertebesine erişmiş oldu...

Yalnız Türk san'atı noktasından değil, belki bütün cihan san'atı noktasından bu kadar büyük bir mevkie malik olan bu dâhî san'at-kârımız hakkında şimdiye kadar yalnız bir günlük ihtifaller yaptık; ve ancak bir saatlik kısa ömürlü konfranslar verdik. Halbuki hayatı, eserleri, san'atı hakkında derin ve etraflı tetkiklerde bulunmak, mütehassıslar için, halk için ayrı ayrı büyük eserler neşretmek, yani

koca Sinan'ın dehasını lâyıkıyla anlamak ve anlatmak, bizim için millî bir vazife idi. Halbuki bugün Sinan hakkında malûmat almak isteyen bir genç, onun hakkında yazılmış hiç bir monoğrafi bulamaz.

Bir aralık «Mimar Sinan muhipleri cemiyeti» ismile bir cemiyet kurulmuş olduğunu da hatırlıyorum. Fakat bütün bu teşebbüslerden ciddî bir netice çıktığını maalesef göremedik... İşte fikir sahasındaki zafımız, her işte olduğu gibi burada da kendini gösteriyor!

Bütün kalbimizle temenni ediyoruz ki bu gibi ihtifaller yalnız bir günlük geçici nümayişlerden ibaret kalmasın; namına ihtifaller yaptığımız büyük adamları tanımak ve tanıtmak için ruhlarında bir heyecan uyandırsın. Yoksa, yalnız boş kelimelerden ibaret konferanslar ve ilmî kıymeti olmayan makaleler, o büyük adamlarımızın ruhlarını rencide etmekten başka bir şeye yaramaz...

KÖPRÜLÜZADE M. FUAT

İktisadiyat:

İstihlâk Kooperatiflerinin Zuhuru

Geçen asırda İngilterede makine ile istihsal geniş bir tatbik sahası bulunca, Büyük Britanya iktisaden dünyaya hâkim olmaya başladı. Britanya burjuazisi fevkalâde zenginleşti. Fakat bu zenginleşme asla bütün İngiliz milletini refaha isal edemedi. Emekçi kütelleri derin bir sefalet içinde idi. Hayat müthiş pahalıydı. İhtikâr almış yürümüştü. Bakkallar, tacirler mallarını halka yüzde kırk, kırk beş derecesinde fazla fiatla satıyorlardı. Bunlar ihtikârdan başka daha fena bir şey yapıyorlardı: Mallarına hiyle karıştırıyorlardı. Fakir halk (esnaf, işçi, küçük memur) bu hiyleli mallardan pek bizar oluyordu. «Friedrich Engels» o zamanlar İngiltere amelesinin vaziyeti hakkında yazdığı meşhur bir eserde, istihlâk eşyasına karışan hiyleleri şöyle tasvir ediyor: «Tuzlu yağı, taze yağ imiş gibi satmak için tuzlu yağ parçalarını taze yağ tabakasıyla tılâ ediyorlar. Sabun imal eden fabrikaların attığı mevât diğer mevât ile karıştırılarak şeker diye müşteriye sürülüyor. Döğülmüş kahveye ucuz maddeler mezcediliyor. Hatta çekirdek halindeki kahveye bile muhtelif halitaları şeklen çekirdek kahveye benzeterek karıştırıyorlar. Haşlanmış çayı kurutup kavurarak çay diye sürüyorlar. Kara bibere toz ve saire karıştırıyorlar. Şüphesiz bu hiyleler yalnız yiyecek mevatta cari değildir. Halbuki

ben mevadî gıdaiyede yapılan hiylelerin vücudu beşere muzır yüzlercesini zikredebilirim. Meselâ una alçı taşı yahut tebeşir karıştıran vicdansızlar çoktur. Hiyleler her türlü eşyada yapılır. Fannileleri, çorapları büyük gözüksünler diye çeke çeke uzatırlar. Öyleki bunlar yıkanışta büzülürler. Ensiz kumaşlar aynı suretle genişletilir. Bunun gibi daha nice düzenbazlıklar yapılır.»

Bu nevi hiylekârlıklardan maada o zamanlar İngiltere fabrikalarında tatbik edilen «truck system» de berbat bir şeydi. Truck sistemi, fabrikatörün, fabrika yanında bir dükkân açarak bin türlü hiyelerle amelesini bu dükkândan alış verişe mecbur etmesiydi. Amele, yevmiyesini nakit olarak almazdı. Kendisine naktî yevmiye mukabili fabrika dükkânından emtaa verilirdi. Bu emtaanın fiatları daima pazar fiatından yüksek olurdu. Fabrikatör ise, bu şekilde yevmiye vermekten çok istifade ederdi. Bir çok fabrikaların kârları istihsalde değil, bu dükkânların ihtikârından temin edilirdi.

1893 te patlak veren pamuk buhranı işsizliği de arttırmıştı. O zamana kadar İngiltere'nin bir müstemlikesi olan Amerika, ilânı istiklâl edip eski efendisine pamuk vermemişe başladığından Büyük Britanya'nın mensucat senayiinde birdenbire ehemmiyetli bir buhran baş göstermişti. Bu yüzden fabrikaların bir çoğu kapanıp küteller halinde amele işsiz kalmıştı.

İngiltere'nin her yerinde mütemadi surette grevler oluyordu. Amele vaziyetinin ıslahını istiyor. Bakkallar, tacirler ameleye açtıkları veresiye muameleye grev vukuunda devamdan imtina ediyorlardı. Amele için aç kalmak tehlikesi baş gösteriyordu. İşte bu grevlerden birinde başları fena halde sıkılan Roçdel kasabasının mensucat işçileri, hayatlarının ıslah edilmesi lâzım geldiğine dair konuşmak üzere kasabanın kulübünde toplandılar ve dertlendiler. Basit insanlardan mürekkep olan hazırun sefaletlerinin sebebini muhtelif şeylerde aradı. Kimi amelenin kat'iyen içki içmemesini ileri sürüyordu. Bunların fikrine eğer içkiden vaz geçilirse fakirler derhal zenginleşeceklerdi. Amelenin içinde umumî intihabat için mücadele eden İngiliz Halk Fırkasının taraftarları da vardı. Bunlar umumî intihabat elde edilirse, işlerin düzeleceğini söylüyorlardı. Uzun münakaşalar oldu. Nihayet, ameleği perakendeci esnafın elinden kurtarmak yani malı toptancı tacirlerden iştirâ ederek, perakendecilerin tavasutu olmaksızın müstehlik ameleye satmak, böylelikle de perakendecinin kazanacağı kârı cemiyetin kasasında biriktirerek sene sonunda bu kârı ameleye iade etmek, gayesiyle bir istihlâk cemiyeti tesisine karar verildi. İçtima dağıldı ve ikinci içtimaa kadar bilâhare «Roçdel prensip-

leri» namını alan esasat tespit edildi. 1844 senesi 21 teşrinievvelinde ilk istihlâk kooperatifi teşekkül etti. Kooperatifin başlangıç sermayesi bugünkü para ile 280 lira idi. Kooperatifin tesisinde 28 amele ön ayak olmuştu. Bunlar kendilerine «Pionner» adını veriyorlardı. İçlerinde mensucat fabrikası amelesinden «Guartz» isminde birisi vardı ki, cemiyetin bugünkü istihlâk kooperatiflerine esas olan umdeleri kaleme aldığı için kendisine «Kooperatif Arşimedi» lâkabı takılmıştı.

Roçdel piyonerleri kooperatif dükkânı için kasabanın iç sokaklarından birinde bir evin bodurum katında kendilerine bir yer kiradılar. Satın aldıkları mallar yağ ve undan ibaretti. Mağazanın bu suretle açılması herkesi kahkahalarla güldürüyordu. Sokak çocukları bile piyonerlerin arkasına takılıyor ve onlara dair yapılan alaylı bir şarkıyı el çırparak söylüyorlardı. İlk zamanlar işler fena gitti. Lâkin 1845 senesinde dükkâna çay ve kahve de almaya başladılar.

Bunun için sermayeye 1yeniden para ilâve etmek lüzumu hasıl oldu. Âza bu parayı neyaptı yaptı tedarik etti. Fakat ne güçlükle... Mensucat amelesi o kadar fakirdir ki, kooperatif âzasından biri günün birinde kooperatife bir ingiliz lirası tedarik edince bu kadar çok para umumî hayreti mucip oldu. Bu âza adeta milyoner addedildi.

Roçdel piyonerlerinin muvaffakiyeti herkesin nazarı dikkatini celbediyordu. Her yerde Roçdel piyonerlerinden bahsedilmeğe başlandı. İngilter'nin her neresinde yeniden istihlâk kooperatifi teşkil

edilmek istense hemen piyonerlere müracaat olunuyor, onların fikirleri soruluyordu. Piyonerler yalnız emekçi halkın değil, aynı zamanda alimlerin, siyasetcilerin de nazarı dikkatini celbetti. Meb'uslar bile Roçdel kasabasına gelerek onları ziyaret ve müesseselerini tetkik ediyorlardı. Az zaman sonra Roçdellilerin şöhreti Britanya hudutları haricine de taştı. Dünyanın her yerinde Roçdel kooperatiflerine benzeyen cemiyetler teşkil olundu. Bu cemiyetler süratle inkişaf ve tekessür ederek bugünkü muazzam teşkilâtları meydana getirdiler.

Burada karilerin nazarı dikkatini bir noktaya tevcih etmek isteriz. Roçdellilerden çok evvel sosyalist «Robert Owen» de koope-

ratifler vücuda getirmişti. Bu nevi teşkilâtlara kooperatif ismini veren de kendisi olmuştu. Fakat «Robert Owen» in kooperatifleri iktisadî rorlleri olmayan siyasî teşekküllerdi. Bunların gayeleri mevcut nizamı içtimaiyi değiştirmek, sosyalist esasatına uygun bir cemiyet kurmaktı. Bu sosyalist kooperatiflerin yaşamamalarının sebebi de böyle boş bir hülya peşinde koşmalarından ileri gelmişti. Roçdel kooperatifleri ise, tamamen başka bir gaye için teşekkül ediyorlardı. Hiç bir siyasî maksat gütmenden âzasının yevmî iktisadî menafiini mutavassıtlara karşı himaye etmek istiyorlardı. Bu gayelerine de bu güne kadar sadık kalmışlardır.

İSMAIL HÜSREV

RUYA

*Uzun bir uykudan kalkıp bir sabah
Baktım ki yepyeni, odamda eşya.
Gençliğim geçen ev o değildi ah,
Gördüğüm, değildi bildiğim dünya.*

*Ellerim bir kanat gibi titrekti,
Tutmasam gözümden yaşinecekti.
Bir his beni alıp aynaya çekti,
Ordaydı gecenin esrarı güya.*

*Sordum etrafıma: ne oldu, ne var?
Nedir şakağında bu beyaz saçlar?
Sanki bayılıp ta, gençliğim kadar
Büyük bir şey çaldı benden o rüya...*

NECİP FAZIL